

LA COL-LABORACIÓ ANGLESA I PORTUGUESA A LA GUERRA GRAN

Josep Fàbregas i Roig

Introducció

La Guerra contra la Convenció o Guerra Gran tal com se la coneix a Catalunya es va declarar oficialment el 7 de març de 1793 i s'allargaria fins la signatura del tractat de Basilea el 22 de juliol de 1795. Fou la resposta de la monarquia espanyola als revolucionaris francesos després de l'execució de Lluís XVI.

Al llarg del segle XVIII, França i Espanya havien anat plegades com a conseqüència dels Pactes de Família; però l'esclat de la Revolució va alterar el sistema d'aliances.

A Espanya el conflicte es plantejà com una creada religiosa probablement per aconseguir l'aprovació del poble, ja que la situació econòmica no permetia *embarcar-se* en una nova guerra.

El pla general d'atac contemplava l'ocupació de tota la frontera entre Guipúscoa i Catalunya. La zona nord del Principat es convertiria, des d'un primer moment, en protagonista en ser designada com el lloc per on s'iniciaria l'ocupació del territori francès. Això significà, en conseqüència, la presència en aquest àmbit d'importants contingents de tropes i armament.

L'ofensiva començaria de manera immediata. A mitjans d'abril, les tropes del general Ricardos travessaren la frontera i ocuparen les primeres localitats: Costoja, Sant Llorenç de Cerdans, Arlès,... Al cap d'un mes continuava l'avanç i a Mas Déu es produí la primera topada de certa importància amb les tropes franceses; l'acció va permetre Ricardos plantar-se vora Perpinyà. El mes de juny començava amb el setge a les principals fortaleses: Banys, La Guàrdia, Prats de Molló, Bellaguarda, Cotlliure, Sant Elm i Portvendres.

Al juliol i a l'agost continuaren els incidents, amb resultat divers. Al Voló Ricardos establí el quarter general; l'escenari de les operacions s'havia traslladat a la Cerdanya; els exèrcits començaven a patir cansament, malalties i, en conseqüència, desercions.

A principis de setembre tindrà lloc l'atac al port de Toló; mentre que per terra s'intentà també a Perpinyà, que acabaria fracassant. La manca de provisions i efectius aconsellà la retirada; a Voló els espanyols esperarien reforços abans de tornar a l'ofensiva. Aquests arribarien a començ de novembre, entre ells s'hi trobava una divisió amb més de 5.000 soldats portuguesos, a les ordres de Juan Forbes.

Els estrangers a la Guerra: Portuguesos i Anglesos

La presència d'altres potències en el conflicte no fou massa nombrosa. Recordem el suport que l'exèrcit portuguès donà a la infanteria i com Anglaterra, puntualment, amb l'atac a Toló i ajudà la marina. En aquesta mateixa acció, hi van intervenir també combatents napolitans i sards.

La representació de tropes italianes estava justificada per l'estructuració de les aliances amb el regne de *Dos-Sicílias i Piemonte-Cerdeña* i en el cas dels portuguesos, en el moment que Anglaterra tornava a enfrontar-se al rival de sempre, Portugal se situava lògicament al costat del seu aliat també tradicional.

La col·laboració portuguesa va esdevenir de llarga durada i sempre van actuar al costat de les nostres tropes patint les mateixes dificultats.

Les Tropes Portugueses

Composició

A l'apartat 2.1.4, en una breu síntesi dels aspectes bèl·lics, podem constatar l'activa i valuosa participació de les tropes auxiliars portugueses en aquesta guerra.

L'exèrcit portuguès que col·laborà amb les nostres tropes s'estructurava en quatre brigades, de les quals dues eren d'infanteria, una de granaders i la quarta d'artilleria.

Cada brigada d'infanteria era formada per tres regiments, en una hi havia el Segon d'Oporto, el Primer d'Olivenza i el de Freire Andrade; a l'altra, el Primer d'Oporto, el de Peniche i el de Cascaes.

Cada regiment estava integrat per 819 soldats distribuïts en les següents graduacions:

Quadre I. Regiments d'infanteria ¹

Estat Major	3	Sergents	10
Petit Estat	12	Furriels	10
Capitans	10	Porta-Estandard	10
Tinents	10	Caporals	50
Alfères	10	Tambors	22
Soldats ²	672		

Els granaders formaven una brigada independent integrada per 12 companyies de 72 homes, i conjuntament amb els regiments d'infanteria sumaven 4.914 soldats.

El cos d'artilleria estava integrat per quatre companyies de 105 homes distribuïts de la següent manera:

Quadre II. Cos d'Artilleria

Capità	1	Furriels	3
Primers Tnts.	2	Caporals	2
Segons Tnts.	2	Tambors	2
Sergents	3	Soldats	84
Sergent Foc	1		

Cal incloure també tres ferrers i 23 artesans de diversos oficis.

En total, afegint la Plana Major, cos d'enginyers, caixa militar, serveis sanitaris i intendència, sumaven 5.420 homes.

1. A.G.S. Secretaría y Superintendencia de Hacienda. Lligall 1.011

2. En aquest apartat s'inclouen 12 *portamachados*.

Material de Guerra i Aprovisionament

Posar en moviment aquest contingent era força complicat com es pot apreciar amb les dades que ofereix el cos d'artilleria, que disposava de vuit obusos de sis polzades i 14 peces del calibre tres, i un morteret. Cada obús anava aprovisionat de 300 granades i 150 *piràmides i lanternetas* (projectils) i per transportar-los calien 42 carros de quatre cavalls i set de més petits. Es necessitaven quatre carros més per portar el material de fundició i instruments dels artesans.

També hi figuraven un bon nombre d'eines utilitzades per la tropa per moure terres:

Estaques i cordes		Falç petites	60
Aixades	500	Lliteres	30
Pics	480	Lliteres ferro	30
Destrals	100	Mànecs eines	500
Destr. Petites	140	Falques ferro	500
Cistelles	250	Carrets 2 rodes	12
Sacs terrers	250	Agulles d'aprofundir	

Completaven la dotació, els aquarteraments, barraques grans pel tren, laboratori i hospital ambulant.

L'aprovisionament de pa havia estat pactat pels dos governs amb quantitats similars a les que rebien les tropes espanyoles, és a dir una lliura i mitja de blat per dia i persona, tenint en compte que la lliura havia de ser de 16 unces, o bé una lliura i tres quarts cas que hi hagués barreja de moresc i sègol. Als cavalls i mules se'ls donava mig *alquire* (un *celemín* i mig) d'ordi, i 12 *arrates* (mitja arroba) de palla al dia; cal dir que el bestiar de la Plana Major i oficialitat tenia racions més abundants.

Dels costos d'aquests avituallaments se'n feia càrrec la Corona portuguesa; en canvi, els farratges per als llits dels soldats, valorats en deu lliures cada un, la llenya, les bótes i els carruatges per a transportar l'aigua anaven a compte d'Espanya; els llençols i les màrfegues les havien de dur-los els portuguesos.

Per a transportar els equipatges cada regiment d'infanteria disposava de vuit carros i 12 animals, els d'artilleria en tenien cinc amb set animals, això significava un total de 53 carros i 79 animals.

L'al·lotjament era gratuït, i el trasllat cap al front s'intentava fer de la manera menys gravosa i complexa possible, tant per a l'administració com per als pobles que els havien d'acollir. A fi d'evitar els inconvenients i perjudicis que significava anar a cases particulars es van habilitar convents i edificis amb prou capacitat i els convertiren en quarters provisionals. Per a facilitar el desplaçament es deixaven dos dies d'interval.

Normativa d'Ordre Intern.

En una *Instrucció* dirigida als Intendents del Principat de Catalunya es recomanava aplicar preus justos als nostres aliats i respecte a les seves persones. Una qüestió que preocupava les autoritats del nostre país era la possibilitat que, aprofitant el viatge, els portuguesos, introduïssin productes de contraban. Aquest temor es plantejà a les autoritats de Lisboa, esperant que prenguessin les mesures adequades, però malgrat això s'acordà dur a terme registres conjuntament amb els comissaris portuguesos, procurant no retardar massa les operacions de desembarcament.

La qüestió d'impartir justícia en els actes delictius era competència dels militars portuguesos, els quals aplicaven el seu propi codi; però cas que fossin sorpresos per les autoritats espanyoles també podien ser empresonats i processats, donant-ne part als caps del regiment corresponent.

Aquells soldats que no estant amb la seva unitat no portessin llicència dels seus comandaments eren considerats desertors i retornats als seus regiments, quedant prohibit que s'engroessin en els regiments espanyols.³

Actuacions bèl·liques

Una de les primeres intervencions de les tropes portugueses es produí el 26 de novembre a l'ermita de Sant Ferriol. Un intens temporal dificultà força les maniobres i en conseqüència Ricardos va suspendre les operacions iniciant un intent de retirada, fet que van aprofitar els francesos per atacar; després d'uns èxits alternatius, espanyols i portuguesos, s'afiançaren i després de sis hores de combats ocupaven l'ermita.⁴

*Quadre III.- Balanç de baixes produïdes als exèrcits espanyol i portuguès a les accions del 26 de novembre de 1793.*⁵

ESpanyOLS	MORTS	FERITS	CONTUSOS
Oficials	1	4	--
Sergents	--	2	--
Cadets	--	--	--
Furriels	--	--	--
Caporals	--	7	1
Soldats	22	99	3
TOTAL	23	112	4

PORTUGUESOS	MORTS	FERITS	CONTUSOS
Oficials	--	4	--
Sergents	--	2	--
Cadets	--	7	--
Furriers	1	1	--
Caporals	--	2	--
Soldats	8	69	--
TOTAL	9	85	--

Tornarem a trobar intervenció portuguesa a mitjans d'agost a l'enfrontament que hi va haver a Sant Llorenç de la Muga. L'acció, que significà un fracàs per les tropes espanyoles, formava part d'un pla conjunt per a defensar Bellaguarda. La manca de coordinació entre els comandaments espanyols els obligà a retirar-se desordenadament; cosa que fou aprofitada pels francesos per fer més dramàtica la situació. La intervenció portuguesa evitaria un desastre més gran.

3. A.G.S. Secretaría y Superintendencia de Hacienda. Lligall 1.011. Circular dirigida als intendants de Catalunya i de l'exèrcit del Rosselló on consten les mesures per aprovisionar els regiments portuguesos des del moment del desembarcament a Roses fins a la incorporació al front. San Ildefonso 28 d'agost de 1793.

4. A.G.S. Guerra Moderna. Ll. 6.669 foli 419. Informe del Conde de La Unión al general Antonio Ricardos, des del Pont de Ceret el 6 de desembre de 1793.

5. A.G.S. Guerra Moderna. Lligall 6.669.

Quadre IV. Baixes produïdes a la infanteria Portuguesa a Sant Llorenç de la Muga el 13 d'agost de 1794.⁶

PORTUGUESOS	MORTS	FERITS	CONTUSOS
Segundo de Oporto	--	10	--
Primero de Olivenza	--	6	--
Primero de Oporto	--	17	--
Freire Andrade	3	--	--
TOTAL	3	33	--

Intervenció anglesa: Toló**Detalls de les maniobres**

A finals d'agost, coincidint amb l'entrada dels francesos a la Cerdanya espanyola, una flota combinada de 40 vaixells –formada per les esquadres, espanyola, anglesa, napolitana i sarda– arribà a Toló. La plaça es va lliurar sense resistència i el mateix Consell de la ciutat reclamava la presència dels ocupants.

El 26 d'agost havien fondejat a Roses cinc vaixells de la flota de Juan de Lángara i Joaquin Moreno. Aquest darrer cap d'esquadra, saltà a terra per a dirigir-se cap el quarter general de l'exèrcit del Rosselló amb la missió «d'exijir» del Capità General entre 4.000 i 6.000 homes per embarcar-los i conduir-los amb la resta de naus a trobar l'esquadra anglesa, resultat d'haver enviat el general anglès una corbeta a Lángara avisant-lo que Marsella i Toló havien decidit lliurar-se, sempre i quan s'unissin ambdues flotes i es presentessin al port.

Al comandament de les forces hi havia l'almirall Sir Hide Parquer i Juan de Lángara, respectivament.

Toló era seu d'un dels principals departaments de Marina i estava ben fortificada, amb baluards i fossats; pel costat de terra hi havia un cinturó de forts i des de la banda de mar, la configuració natural la feia inexpugnable.⁷

En el moment d'arribar la flota aliada al port hi havia 17 embarcacions, que foren desarmades i la pólvora fou desembarcada; igualment fou desmuntada l'artilleria dels forts.⁸

La inspecció de les rodalies de la ciutat implicà alguns enfrontaments amb tropes revolucionàries. El 31 d'agost, entre un escamot de 400 anglesos i espanyols va foragitar tropes franceses emboscades i recolzades per artilleria. Algunes baixes van afectar els dos bàndols.⁹

La capitulació de la ciutat es va comunicar a l'Assemblea de la Convenció el dia quatre. La reacció per part de les autoritats de la capital fou extraordinàriament virulenta, en els discursos, caracteritzats per un to incendiari; no es volia creure que una de les primeres ciutats, francesa i republicana, i el port més important hagués claudicat davant els anglesos.

6. Biblioteca Palau de Peralada. Manuscrit, 91. pàg. 297.

Els espanyols van tenir 220 morts, 521 ferits, 79 contusos i 460 desapareguts.

7. BORREANI, S. «Entrega, defensa y pérdida de Tolón (1793). *Historia 16*. Núm. 210. Octubre, 1993. Pàg. 25.

8. *Ibidem*. Pàg. 25. A l'arsenal tenia emmagatzemats fustes precioses i altres objectes atresorats durant el regnat de Lluís XVI.

La flota espanyola l'integraven 17 navilis, una fragata i un bergantí.

Gazeta de Madrid Núm. 75, de 17-IX-1793. Madrid 17-9-1793. Pàg. 945. En un primer moment els espanyols van desembarcar 800 soldats d'infanteria i 200 d'artilleria.

Gazeta de Madrid Núm. 94, de 22-XI-1793. Liorna 6-XI-1793. Pàg. 1.238.

9. Arxiu Palau de Peralada. Secció D: La Guerra Gran i la del Francès. Papers Impressos. Reg. 24. Diàrio o relació de lo acaecido en la entrega del Puerto i Ciudad de Tolón. 31 d'agost de 1793.

Per part espanyola hi van haver quatre morts i quatre ferits; d'anglesos, sis morts i set ferits; i de francesos, uns 50 morts i 10 presoners.

Es culpabilitzà a tots els Departaments meridionals. Arreu fou enviat un manifest qualificant l'actuació dels tolonesos d'indignant, acusant-los del delictes de traïció, clamant venjança i rebutjant qualsevol tipus de clemència.¹⁰

Els francesos van reaccionar immediatament intentant reconquerir la ciutat però la seva ineptitud va permetre, inicialment, alguns èxits aliats.

A començament de setembre arribaven reforços espanyols, i cap a finals desembarcaven 2.000 napolitans i 350 sards.¹¹

La recuperació es produí a mitjans de desembre; Dugommier s'havia fet càrrec del comandament de les operacions.

Toló travessava moments difícils, de superpoblament, a causa de l'arribada de refugiats de Marsella i rodalies, que s'afegien a la població habitual, l'amuntegament provocaria epidèmies. També hi havia diferències de criteri entre els mateixos aliats, disputant-se la direcció de les accions.

Les maniobres franceses realitzades la matinada del dia 17 van obligar a considerar la possibilitat d'un reembarcament.¹²

El mateix dia se celebrà un Consell de Guerra per valorar la conveniència de conservar la ciutat, i s'acordà evaluar i incendiar els vaixells que es trobaven a la rada. D'aquesta última tasca, per part espanyola se n'encarregarien els tinents de navili Francisco Riquelme i Pedro Cortiella. A la matinada del 18 es van embarcar els malalts i ferits, i a partir de les onze de la nit ho havia de fer la resta. Federico Gravina, comandant aliat, decidí avançar l'hora de la maniobra, i quedà a terra el tinent coronel Hogan que amb els espanyols havia de cobrir la reraguarda.

Passats dos quarts de deu del vespre la dàrsena més gran estava preparada per cremar, i s'estava preparant la petita quan es va sentir una descàrrega de procedència desconeguda que s'interpretà com el senyal de retirada i es calà foc a l'arsenal. Tot es va cremar incloent dos navilis i dues fragates carregades amb 4000 quintars de pólvora, que van *volar...*, només es van salvar els vaixells del moll que servien d'aquarterament a les tropes.

El dia 19, a l'alba, amb els últims efectius embarcats, l'esquadra aliada abandonà la ciutat.

Prevenint aquesta contingència Làngara tenia ordres d'anar cap a la badia d'Hyeres, prop de Toló, en direcció a llevant, deixant un navili i dues fragates davant la pròpia població, per avisar de la circumstància del seu abandonament a aquelles naus que intentessin arribar-hi.

Mesures de la Convenció

Les represàlies franceses contra la seva ciutat foren molt dures. En un decret publicat el 24 de desembre a proposta de la *Junta de Salud pública*, entre d'altres, se suprimia el nom de Toló i passava a anomenar-se *Puerto de la Montaña*; les cases s'havien d'ensorrar, mantenint en peu només les necessàries per al servei de les tropes, de la marina, dels queviures i de les municions; es van aplicar càstigs físics. De tota manera el desig d'aconseguir una sanció exemplar quedava només parcialment satisfet perquè una gran part dels habitants s'havia embarcat amb els aliats.¹³

A començament de 1794, el capità suec Bengthalesen Knappe del bergantí Sophie, que viatjava de Marsella a Alacant a carregar sal, manifestava haver-li arribat comentaris en el

10. Gazeta de Madrid Núm. 85, de 22-X-1793. Ginebra 18-IX-1793. Pàg. 1.105.

11. El 20 d'octubre, segons Gravina, hi havia 13.336 soldats: 4.433 espanyols, 1.435 anglesos, 4.332 napolitans, 1.594 sards i 1.542 realistes francesos.

12. BORREANI, S. *Op.cit.* Pàgs. 29 i 30.

13. Gazeta de Madrid Núm. 1, de 3-I-1794. Madrid 3-I-1794. Pàg. 12. Carta de D. Juan de Làngara a l'Excm.Sr. Duque de l'Alcudia escrita des del Navili Concepción a la badia d'Hyeres el 21 de desembre de 1793. Gazeta de Madrid Núm. 14, de 18-II-1794. Ginebra 6-I-1794. Pàg. 195.

Gazeta de Madrid Núm. 22, de 18-III-1794. Ginebra 31-I-1794. Pàg. 309.

sentit que a Toló guillotinaven diàriament entre cent i cent cinquanta persones i que ell mateix havia vist executar, a Marsella, de sis a deu persones cada dia.¹⁴

Després d'haver-se signat el tractat de Basilea es mantindrà la repressió ja que a la tardor de 1795 la Convenció Nacional insistia en un decret que afectava alguns emigrats dels departaments meridionals que havien tornat al país emparant-se en unes disposicions de 10 de juny. A l'esmentat decret se'ls donava un termini de tres dies per abandonar el territori francès; d'aquesta manera els francesos de Toló seguien fora de la llei.¹⁵

BIBLIOGRAFIA

- ACTES *El Jacobisme-Reacció i Revolució a Catalunya i Espanya (1789-1837)*. U.A.B. Barcelona, 1990.
- ACTES DU COLLOQUE. *L'Espagne et la France à l'époque de la Révolution Française (1793-1807)*. Perpignan, 1993.
- AYMES, JR. *La Guerra de España contra la Revolución Francesa (1793-1795)*. Alicante, 1991.
- BERTAUD, J.P. *La vie quotidienne des soldats de la Révolution, 1789-1799*. París, 1985.
- CADE, M. *Guerre et Revolution en Roussillon 1793-1795*. Direction des Services d'Archives. Perpignan, 1990.
- ESTADO MAYOR CENTRAL DEL EJÉRCITO. *Campaña en los Pirineos a Finales del Siglo XVIII. Guerra de España con la Revolución Francesa 1793-1795*. 5 vols. Servicio Histórico Militar Madrid 1949-1959. Tomo III Campaña de Cataluña 1794-1795.- Madrid, 1954.
- OSSORIO Y GALLARDO, A. *Historia del Pensamiento político catalán durante la guerra de España con la República Francesa*. Madrid, 1913.
- ROURA, L. *Guerra Gran a la Ratlla de França*. Barcelona, 1993.

14. Arxiu Palau de Peralada. Secció D: La Guerra Gran i la del Francès. Reg. 97. Eivissa, 8 de gener de 1794.

15. Gazeta de Madrid Núm. 86, de 20-X-1795. Madrid 20-X-1795. Pàg. 1.103